

APIE TĖVYNĘ

I

Pasikalbėjimai

Kiekvienas žmogus turi motiną. Kiekvienas taipogi žino, kaip nesuskaitomai daug padaro ji savo vaikams: ji davė mums gyvastį, išpenėjo, išaugino; kol buvome silpni ir maži, nešiojo mus ant rankų; susirgus mums, nemiegojo per naktis prie mūsų lopšio; kol buvome kvailūs ir neišmanėliai, globėjo mus, saugodama nuo pikto; paaugus mums, mokino ir apskatinėjo apie Dievą. Bet apart tos motinos, atskyrios kiekvienam, žmogus turi dar antrąją, abelną* dėl daugybės žmonių. Ta antroji motina – yra tai žemė, kurioje užgimėme mes ir mūsų tėvai, yra tai – Tėvynė. Pažiūrėkime, argi ne teisingai vadiname tėvynę motina? Motina davė mums gyvastį, bet tą gyvastį pradėjome tėvynėje; joje pamatėme šviesią saulelę, joje išgirdome balsą matušėlės ir kitų žmonių. Nuo tėvynės, kaip nuo motinos, turime viską: ir peną, ir apdarą, ir gyvenimus. Valgome duoną, išaugusią jos plačiuose laukuose; geriamo vandenį, tekantį jos upelėse ir šaltiniuose; dėvime marškinius iš linų, kuriuos taipogi išaugino ta mūsų žemelė.

Kaip kiekvienas turi motiną, taip pat turi ir tėvynę. O kaip vaikai turi tokią pat pravardę, kaip jų motina, taip pat lygu ir vaikai vienos tėvynės gauna jos vardą. Taip štai Vokietijoje gyvena vokiečiai, Francija yra prancūzų tėvynė; lenkai turi savo Lenkiją, o *mūsų žemė, mūsų tėvynė, vadinasi Lietuva, taigi ir mes patys esame lietuviai.*

Dalis Lietuvos vadinama yra Žemaitija; bet nereikia suprasti, jog tai yra kita žemė, jog žemaičiai – tai kita, atskira nuo lietuvių tauta. Ne. Yra tai viena, ta pati žemė, ta pati tauta, o Žemaitija vadinasi dėl to, jog guli žemiau už kitą Lietuvos kraštą, kuris dėl to Aukštaitija yra vadinamas. Ir tame vėl panaši mūsų tėvynė į motiną: kaip kiekvieno iš mūsų motina nors turi vardą ir pavardę, vienok nėra tai dvi ypati, bet viena motina, taip ir mūsų tėvynė, nors viena jos dalis vadinasi Žemaitija, kita Lietuva – yra viena tauta, viena Lietuva.

Kiekviena tauta turi savo atskirą kalbą. Vienos tėvynės, vienos tautos vaikai, vienodai ir kalba. Yra kartais skyrius tarp ne kurių žodžių (kaip štai pas mus žemaičiai ištaria ne kuriuos žodžius kitaip už lietuvius aukštaičius), bet skyrius tas yra labai mažas. Keli žodžiai yra kitoniški, iškalba truputį kitoniška, bet kalba ta pati, ir kiekvienas žemaitis susikalbės kuo lengviausiai su lietuviu. O nuvažiuok pas lenkus ar maskolius ir pamėgink susikalbėti su jais! Nieko nesuprasi, ką jie tau kalbės, nė jie tavęs nesupras. Lietuvis turi gerai pasimokinti, kol galės susirokuoti** su Lenku ar Maskoliu. Kalba jų yra mums visiškai svetima, nes ir jie patys yra svetimi ir skiriasi nuo lietuvių visu kuo. Čia jau galime numanyti, jog tėvynė – tai ne tik ta mūsų žemė su savo užiančiais miškais, žaliais laukais, kalnais ir kloniais. Viskas tas yra tikrai viena jos pusė, viena jos dalis. Kaip žmogus susideda iš kūno ir iš dvasios, taip ir tėvynė turi kūną ir dvasią. Žemė ta, miškai, kalnai, laukai – yra tai tik kūnas tėvynės; o dvasia jos – tai mūsų tikėjimas, kalba, dainos, būdas.

Kiekvienas žmogus, norintis būti tikru žmogumi, turi būtinai žinoti, kaip vadinasi jo tėvynė, kas ji tokia yra. Žmogus, neišmanęs, ar jo tėvynė Vokietija, ar Lenkija, ar Maskolija, ar Lietuva, ar jis pats yra lenkas, ar vokietis, ar maskolis, ar lietuvis, nevertas vadintis žmogumi; yra jis panašus į gyvuolį, kurs paaugęs, nebepažįsta savo motinos ir užmiršta suvis, jog ją kanakados turėjęs. Gyvuolis yra sutvėrimas beprotiškas, ir nuo jo proto negalime reikalauti, bet žmogus, turėdamas protą ir nemiršančią dvasią, turi būtinai atminti, pažinti gerai ir mylėti savo antrąją motiną – tėvynę.

Taigi, kad kas mus paklaustų, kas mes tokie esame, kas mūsų tėvynė atsakytumėme:

* Abelną – bendrą. (Red.)

** Susirokuoti – susikalbėti. (Red.)

Mūsų tėvynė vadinasi Lietuva, o prie jos priguli* ne tik ta žemė, kur gyvename mes, lietuviai, bet ir lietuviška kalba, kurią vartojame, lietuviškos dainos, mūsų dainuojamos, katalikiškas tikėjimas, kurį išpažįstame, ir mūsų senovės būdas. Visa tai yra Lietuva ir mes patys esame lietuviai. Mūsų tėvynė Lietuva, yra mūsų antra motina ir turime ją lyg motiną, mylėti. Klausykite, kaip gražiai rašė apie tėvynę vienas garsus mūsų dainius.

*Kur bėga Šešupė, kur Nemunas teka,
Ten mūsų tėvynė, graži Lietuva,
Čia broliai artojai lietuviškai šneka,
Čia skamba po kaimus Birutės daina.*

*Tegul bėga mūsų upės į mares giliausias,
Tegul skamba mūsų dainos po šalis plačiausias!*

*Nuo Lenkų rubežių, lig Rusų ir Prūsų
Gyveno per amžius garsingi tėvai;
Ir šventą tą žemę prisakė dėl mūsų
Mylėti ir ginti, ir mirti liuosai.*

*Tų rubežių neužleisime nuo Gudų ir Prūsų.
Ir mylėsime, ir apginsime šalį bočių mūsų!*

*Čia Vytautas didis garsiai viešpatavo
Ir pikto Kryžioko sulaužė ginklus.
Čia bočiai už saldžių liuosybę kariavo.
Čia mūsų tėvynė ir buvo, ir bus.*

*Čia, kur Vytautas didis valdė mus ir gynė
Bus per amžius, kaip ir buvus, Lietuvą – tėvynė!*

*Apsergėk, Aukščiausi, tą mylimą šalį.
Kur bočių sodybos, kur tėvų kapai!
Tegul jai užkenkti kaimynai negali,
Mes Tavo per amžius vargingi vaikai!*

*Neapleisk, Aukščiausi, mūsų ir brangios tėvynės,
Maloningas ir galingas per visas gadynes!*

(Maironis)¹

II **Apie Tėvynės meilę**

Jeigu tėvynė yra mūsų motina, tai suprantamas daiktas, jog turime ją kaip motiną mylėti. Pats Dievas įliejo meilę tėvynės į mūsų širdį žmogaus; su ta meile žmogus užgema ant svieto. Kaip kiekvienas myli savo motiną, taip kiekvienas myli savo tėvynę, kiekvienam brangi ta žemė, kur jisai užgimė, ta kalba, kurioje pirmus žodžius ištarė. Gyvendamas tėvynėje žmogus negali gerai suprasti,

* Priguli – priklausu. (Red.)

¹ Žr. Maironio eil. „Kur bėga Šešupė“: *Žinyja*, 1902, nr. 4–5. Jis taip pat skiriasi nuo šiam straipsnyje skelbiamo varianto: Maironis, *Raštai*, V., 1987, t. 1, p. 273.

kaip ji jam brangi, nes tada tepažįstame vertę ir brangumą kokio nors daikto, kada mums jo netenka. Tik persiskyręs su tėvyne, išvažiavęs ant ilgesnio laiko, mato žmogus, kaip ilgu ir sunku be jos, visokios gražybės svetimos šalies greit atsibosta jam; apsiaustas ilgėjimu, nemato jų. Rodosi jam, jog svetur ir miškai ne taip gražiai ūžia, kaip tėvynėje, ir medžiai ne taip aiškiai žaliuoja, ir žiedai ne taip kvėpia, ir svetima kalba neskamba taip meiliai. Lyg tartum iš širdies kiekvieno žmogaus yra išaugę siūlai, kurių galai priaugo prie tėvynės; juo daugiau atsitolina jis nuo savo gimtinės, tuo daugiau siūlai tos išsitempia ir traukia atgal; o širdis nuo to traukimo nepaliauna sopėti.

Pavyzdžius to ilgėjimosi matome kasdieną. Eina mūsų vaikinai su kariuomene į Kaukazą ar ant kokio Amūro; nuėję rašo laiškus, o kiekvienas pripildytas dejavimų, jog ilgu jiems svetimoj šalyje, ir liūdnu, ir sunku. Ir laukia, lyg išganymo valandos, sugrįžimo į tėvynę. Važiuoj mūsų lietuviai į Ameriką. Juk ne kuriems iš jų labai ten gerai klojasi: turi uždarbį kur didesnį kaip Lietuvoje, skaniau valgo, balčiau dėvėja, minkščiau guli. Rodos, ko gi jiems trūksta? O vienok nesijaučia laimingi, nes netenka jiems tėvynės. Ilgu jiems savo gimtinės. Ir tas ilgėjimas graužia jiems širdį lyg kirmėlė, neduodamas ramumo. Surinkęs tat truputį skatikų, skubinasi kiekvienas atgal į Lietuvą, čionai nors kaulus savo paguldytų. Ne vien tik lietuviai, bet visi žmonės visur ir visados turi tą prisirišimą prie savo gimtinės. Yra šioje pasaulėje šalis, kur taip šaltas oras, jog viešpatauja tenai amžina žiema. Visa žemė apdengtu sniegais ir ledu; medžių visiškai nėra, o iš kitų augmenų tik sausūs, kieti kiminai auga po sniegais; paukščių taipogi nesutiksi; iš gyvulių gyvena tik reniferas, panašus į briedį, ir šuo. Ir tose šalyse gyvena žmonės. Neturėdami nė medžių, nė kitos medegos trioboms statyti, išstato jas ledo. Vienutinis jų gyvenimo įrankis yra reniferas: jo mėsą valgo, pieną geria, iš jo kailio siuva sau apdarus. Galima suprasti, koks liūdnas ir menkas yra jų gyvenimas. O vienok ir tie šiaurės žmonės, nuvesti į šiltus kraštus, kurių gyventojai viso ko pertekę, kur visokie skanūs vaisiai, gražiausi žiedai – ima ilgėtis savo menkos tėvynės, savo snieguotų laukų ir ledinių triobų. Ir jie mat myli savo tėvynę, nors tokią menką, liūdną, negražią, nes ten jie užgimė, išaugo, tai jų žemė. Savo, nors menkas ir negražus, visados meilesnis ir brangesnis už svetimą, nors puikų ir gražų. Juk jeigu kokia ponija paėmus mus, duotų visokias gėrybes: skanų valgi, puikius, gražius rūmus, visgi negalėtų ji mums užstoti motinos; vis ilgu būtų savo matušės, nors ji būtų bėdna, išalkusi ir apdriskusi.

Dievas įdėjo į kiekvieno žmogaus dvasią kibirkštelę meilės tėvynės. Bet žmogus gali tą kibirkštelę išpūsti į didžią liepsną ar visiškai užslėgti.

Yra žmonių, kurie taip užgesina savyje tą Dievo duotą kibirkštelę, jog visiškai užmiršta apie savo tėvynę. Išsižadėję savo kalbos, sanbrolių, o kartais net tikėjimo, priima svetimą kalbą, papročius. Kur jiems geriau – ten jų tėvynė; kas duoda baltesnę duoną – tas jiems ir sanbrolis.

Ko verti tokie žmonės, apleidžiantieji savo motiną – tėvynę, išsižadžiantieji jos, supranta kiekvienas ir kiekvienas pavadins juos niekšais.

Juo doresnis žmogus, tuo giliau myli jis tėvynę; kibirkštelė jo širdyje išsiplatina į didžią liepsną, kuria apima ir apšildžia visą tėvynę su jos žeme, žmonėmis, kalba, būdu ir stumia žmogų, užmiršus apie save, pasiaukauti dėl jos labo. Kiekviena tauta turėjo tokius tėvynės mylėtojus; jų vardai minavojami ir godojami* jų tautiečių netaps niekad užmiršti; jų garbė eina per visus laikus; tėvai pasakoja apie juos savo vaikams, o tie vėl saviesiems.

Ir mūsų tėvynėje, Lietuvoje, daugel buvo tokių didvyrių. Buvo Mindaugas, buvo Gediminas, buvo Algirdas ir Kęstutis, buvo didysis Vytautas. Jų tėvynės meilė, tai buvo meilė! Senovės laikuose, jiems gyvenant, būdavo labai daug karių; tautos be paliovos užpuldavo viena ant kitos, norėdamos vieną kitą nuveikti. Kas buvo geras tėvynės sūnus, kas nenorėjo įduoti savo motinas į priešų nagus, tas turėjo be paliovos kariauti. Taigi jie ir kariavo! Aukaudami viską dėl labo tėvynės, vargo, žuvo, kentėjo alkį ir šaltį, nuo ryto lig vakaro ant žirgo, neišleisdami kardo iš rankos, grūmėsi su Lietuvos neprieteliais. Didesnė jų dalis ir gyvastį savo paaukavo, krisdami karėse. Jų visas gyvenimas buvo tai vienas sunkus darbas, pašvėstas tėvynei.

Mylėdami tėvynę, turime garbinti ir tuos didvyrius, neužmiršti jų vardų, vaikams apie juos

* Minavojami ir godojami – minimi ir gerbiami. (Red.)

pasakoti; taip pat, kaip mylėdami tikrai motiną, godojame ir mylime jos geradėjus. Ir dabar yra pas mus tokių tėvynės mylėtojų. Tik netarnauja jie taip, kaip anieji senovės didvyriai, kovodami su kardu rankoje. Daug metų nuo to laiko praėjo, persimainė labai aplinkybės ir sąlygos gyvenimo: karių dabar mažiau, nebegalime kovoti už tėvynę kardu. Dabartinieji didvyriai kitokiu būdu tarnauja tėvynei: jie kovoja žodžiu. Mylėdami užvis tėvynę, nori jie, kad jos vaikai būtų liuosi, dori, apšviesti, turtingi ir tam siekiui aukauja savo gyvenimą. Rašo knygas, išleidžia laikraščius, mokina, idant lietuviai apsišviestų, galėtų atskirti gerą nuo blogo, idant įgiję daug naudingų žinių, paliktų turtingesni. Rūpinasi, kad mūsų lietuviška kalba būtų vartojama ir godojama visoje Lietuvoje, kad jos neterliotų maskoliški ir lenkiški žodžiai, kad skambėtų ji taip grynai, kaip skambėjo Gedimino ir Kęstučio laikuose. Nesigailėdami nė triūso, nė spėkų**, darbuojasi jie be paliovos ant naudos tėvynei. Kiek tai daktarų, nors galėtų svetur gauti daug geresnias vietas, sėdžia vienok Lietuvoje, nes nori gelbėti savo žmones, nori tarnauti savo tėvynei. Netraukia jų turtai svetimos šalies, velija juodesnę duoną – by tik lietuviškąją. Kiek kunigų, triūsaujančių ir kitokių žmonių! Ir jie visi, kaip anieji senovės didvyriai, aukauja savo liuosybę*** ir gyvastį dėl tėvynės. Maskoliška valdžia, suprasdama, jog lietuviai apsišvietę, susipratę kas esą, nebevergaus jai taip, kaip ligšiol vergavo, – persekioja kaip įmanydama tuos tėvynės mylėtojus. Nesilauna daryti kratas, tyrinėti, o už kiekvieną lietuvišką knygelę žudo juos kalėjimuose arba siunčia į tolimą Sibirą. Ir žūsta lietuviai būriais...

Bet pražuvus vieniems, atsiranda į jų vietas kiti, kurie darbuojasi su tokiu pat pasišventimu. Nebaugina jų nė drėgni kalėjimai, nė šaltas Sibiras, gatavi jie yra ant visoko – nes tėvynę myli daugiau už save. Taigi supraskime, jog juo žmogus yra doresnis, juo aukščiau yra jis iškilęs dvasia, tuo didžiau myli jis savo tėvynę.

Supraskime, jog kiekvienas žmogus turi mylėti tėvynę kaipo motiną savo, ir kaip turi priedermes kiekvienas vaikas dėl savo tėvų, taip pat turi jas ir dėl savo tėvynės.

III

Kaip reikia mylėti Tėvynę

Meilė be darbų nėra tikra meilė. Jei kas sakosi mylįs motiną, o negelbėjo jos varguose, neprižiūri ligoje, nesirūpino, kad ji būtų soti, laiminga ir linksma – tas meluoja; jo meilė nėra tikra, gili. Žmogus, mylįs tikrai, rūpinasi iš visų spėkų apie mylimą ypata*; gatavas yra ant didžiausių aukų, by tik tai mylimai ypatai suteiktų laimę. Taip pat, jeigu mes mylime tėvynę, tai norime, kad ji būtų liuosa, dora, laiminga, turtinga; norime to ir, žinoma, turime stengtis, kad ji tokia taptų. Bet ką gi reikia daryti tam siekiui? Visu pirmu atminkime, jog tėvynė – tai ne kokia atskyri ypata; ji susideda iš žmonių. Taigi jei kiekvienas iš mūsų, lietuvių, bus liuosas, doras, apšviestas – tai ir visa mūsų tėvynė Lietuva bus liuosa, dora, apšviesta.

Dėl to tai kiekvienas iš tėvynės mylėtojų turi pradėti darbuotis nuo savęs. Visų pirma turi suprasti, kas esąs ir pasakyti sau: esu lietuvis, ne koks lenkas arba maskolius; mano tėvynė yra Lietuva.

Jeigu esi lietuvis, tai, žinoma, turi lietuviškai kalbėti; jei myli tėvynę, turi mylėti ir vartoti tėvynės kalbą. Lietuvis turi Lietuvoje lietuviškai kalbėti visur ir visados. O kiek yra lietuvių, kurie pirmai progai atsitikus, kreipiasi prie maskoliškos kalbos, terliodami mūsų gražią kalbą maskoliškais žodžiais!

Susieina keli lietuviai ar tai ant turgaus, ar ant šventoriaus nedėldėniais**, ir tuojau išgirsi: „Zdrasrwuj, brat! kak požyvaješ?“²

Važiuoja lietuvis keliu, sutinka priešais atvažiuojant ką nors, tuojau išgirsi: „Lievieje! Davaj dorogu!“³ Svetimas žmogus, pirmą sykį į mūsų tėvynę atvykęs, mislytų***, jog čia maskoliai gyvena,

** Spėkų – jėgų. (Red.)

*** Liuosybė – laisvė. (Red.)

* Ypata – asmenį. (Red.)

** Nedėldėniais – sekmadieniais. (Red.)

² Sveikas, bro! kai gyveni? (rusų k.).

³ Kairiau! Leisk pravažiuoti (rusų k.).

*** Mislytų – galvotų. (Red.)

jog atvyko į Maskoliją. Argi galima tokius lietuvius vadinti gerais, tikrais lietuviais? Ar galima pasakyti, jog jie myli savo kalbą? Ką žmogus myli, to nepameta, o jie žinodami kokį nors maskolišką žodį, tuojau pametę savo kalbą, kreipiasi prie kalbos mūsų priešų. Juk žinome gerai, jog maskoliai yra mūsų priešai, jog nori paversti mus į maskolius, išnaikinti net vardą lietuvių. Ir žinodami tai, ne tik nesiginame, bet patys lyg bepročiai puolame į priešų nagus, kaip puola plaštakė į ugnį. Juk jei pametę savo lietuvišką kalbą, imsime maskoliškai kalbėti, argi tada galėsime lietuviais vadintis?! Būsime tada maskoliai, ir tada bus jau labai lengva išmainyti ir kunigus į barzdočius popus. Ir ar tik maskoliškai mėginame kalbėti? O lenkiškai? Kas tik truputį turtingesnis, kas nori pasirodyti didesniu ponu, tas tuojau lenkiškai pradeda plepėti. Mergaitės ir vaikinai, patarnavę porą metų dvaruose pas sulenkėjusių ponų, jau labai nenoriai lietuviškai tekalba, tarsi didžią mylistą darydami. O kiek yra tėvų, kurie nors tarp savęs šnekasi lietuviškai, nes trūksta jiems lenkiškų žodžių, bet su vaikais tik lenkišką kalbą tevartoja.

„Reikia, sako, vaikus mokinti lenkiškai, kad iš mažens priprastų prie tos kalbos. Mes nemokame gerai, bet norime, kad mūsų vaikai nebūtų tokie muzikai.“ Ak, lietuviai lietuviai, kaip jūs esate kvailiai!

Mislįjame mat, jog lenkiška kalba yra daug aukštesnė, gražesnė už lietuviškąją; lenkiška – poniška kalba, o lietuviška – muzikiška. Galvojate sau: ponai kalba ne lietuviškai, bet lenkiškai, tai tur būti, taip ir reikia, turbūt lietuviška kalba nieko verta yra ir žmogus mokytas negali jos vartoti. Taigi ir mums gėda kalbėti lietuviškai, reikia stengtis būti į ponus panašūs. Imant pavyzdį iš kokio nors žmogaus, reikia visų pirma persitikrinti, ar jis gerai daro, ar ne, ar vertas jis, kad nuo jo imtumėme pavyzdį. Imti pavyzdį iš visų ponų dėl to vien, jog jie ponai, yra labai neišmintingai, nes ir ponai labai tankiai elgiasi ne taip, kaip reikia. Juk atsitinka ponui apgauti ką nors; tai jau ir muzikas turi, imdamas iš jo pavyzdį, apgaudinėti? Kiekvienas pasakys, jog nereikia sekti tokio pono, nes apgaudinėjimas – tai blogas darbas. Tai dėl ko gi mes norime imti pavyzdį iš ponų, atmesdami kaip jie savo kalbą? Ar išsižadėjimas savo kalbos yra geras darbas? Lietuvos ponai labai blogai padarė, išsižadėdami savo prigimtos kalbos, ateis laikai, gal ir neužilgo, kada supratę tai, atmes jie lenkišką kalbą, o ims vartoti lietuviškąją, kaip senovės laikuose. Liaukimės, broliai lietuviai, svetimų dievų ieškojė! Kiekviena tauta myli savo kalbą, argi mes tik vieni būtumėme tokiais nedorais tėvynės vaikais! Maskoliai kalba maskoliškai, lenkai – lenkiškai tik mes kimbame tai prie maskoliškosios, tai prie lenkiškosios. O nežinome, jog mūsų kalba yra gražesnė už visas; svetimi mokyti vyrai tyčiomis mokosi jos atlasdami, ją taip turtingą ir gražią, jog retai kokia kita kalba su mūsų susilyginti tegali. Taigi supraskime nors sykį, jog lietuviams pridera lietuviškai kalbėti, ir nekalbėkime kitaip Lietuvoje.

Matome štai jau vieną priedermę kiekvieno lietuvio: mylėti savo kalbą, ne niekinti jos, ne kreiptis prie svetimųjų, *bet visados lietuviškai kalbėti*. Turime taipogi savo dainas, šokius, papročius. Vis tas yra lietuviškas, priguli prie mūsų tėvynės, tai turime juos mylėti ir užlaikyti. Mūsų dainos! Kur rasi tokias, kaip pas mus, Lietuvoje! Kokia kita tauta turi dainas su tokiais širdingais ir švelniais žodžiais, su tokia skardžia, gražia melodija? Uždainuos lietuviai, surinkę į būrį apie mergeles-lelijėles, apie bernelius-dobilėlius tarsi kas širdies tavo pasilytėjo: ir liūdnu, ir ramu, ir laimingai... Tame būryje tiek įvairių balsų, storų ir plonų, o vienok uždainavus jiems išeina tokia sutartinė, tarsi balsas eina iš vienos milžiniškos krūtinės. Klausytumei ir klausytumei tų mūsų dainų be galo, be paliovos, ir mirdamas norėtumei, kad tau jas kas uždainuotų. Turint tokias dainas, kurių mums visi pavydi, kam gi kreiptis prie svetimųjų? O vienok galima išgirsti pagrižusį iš kariuomenės vaikiną, dainuojant išmuktą ten kokią maskolišką dainpalaikę, arba mergaitę, dainuojančią girdėtą dvare lenkišką dainą. Dainuoja, niekindami savo dainas, mislydami, esą labai mokyti. Turime taipogi ir savo lietuviškus šokius. Šokiai tie seni, šokti dar mūsų bočių-prabočių, visų tų garsingų mūsų didvyrių. Kiekviena tauta turi savo tėvyniškus šokius; kiekviena tauta myli juos, didžiuojasi iš jų. Tik mes lietuviai, kaip niekiname savo kalbą ir imame „poniškai“ plepėti, taip pat pametame ir savo šokius, o stengiamės šokti „poniškai“. Maskolis tuojau pradeda šokti kazoką, lenkas visų pirma mazurką ar oberką, tik lietuviai, vietoj savo tautiškų šokių, išeina kažki kokius valsus ir kadrilius ir mislija, jog labai gražiai išžiūri taip „poniškai“ šokdami. Bet apsirinka. Kiekvienas žmogus visų geriausiai išpildo savo tautos šokius, nes yra jie pritaikinti prie jo būdo, judėjimų, stuomens. Lenkai gražiausiai už visas kitas tautas šoka mazurką, ir

nieks taip nepašoks kazoko kaip tikrasis kazokas. Ir lietuviai savo lietuviškus šokius šoka gražiai, bet jų „poniškujų“ nemokėdami gerai, perkreipia juos, ir išeina iš tų šokių toks šiupinys, jog nesmagu žiūrėti. Kam gi mums kreiptis prie tų svetimųjų šokių?! Argi neturime savųjų, taip gražių? Ar ne puikus mūsų *piršlys, blezdingėlė, vagis*? O kur rasi gražesnį šokį už „Jankėlį“, šokamą Palangos apylinkėje? Ir šoka jį taip gražiai, jog atsižiūrėti negalima. O kaip gražūs lietuviškieji papročiai! Pintuvių vakaras, pabaigtuvės ir daug kitų, vis tai mūsų senovės atmininiai, kurie turi būti brangūs kiekvienam lietuviui. Žmogus, mylįs tėvynę, argi gali niekinti jos dainas, šokius, būdą – visą tą, kas yra tas tėvynės dvasia? Jeigu lietuviai atmesdami tą savo tėvynės dvasią, kreipiasi prie svetimųjų dainų, šokių, būdo, tai reiškia, jog jie nemylī Lietuvos. Kaip gražios buvo lietuviškos parėdnės⁴? Dar ne taip seniai dėvėjo jas mūsų mergelės; o dabar niekur jau nebepamatysi žalios šniūrelkos⁵ su baltais marškiniiais, nė senovės sijonų ir nuometų. Lietuvaitės ir rėdytis nori poniškai: siuva sau „stanikus“ su pasipurusiomis rankovėmis, siaurus sijonus; plaukus kerpa į kartes. Kad žinotų, kaip bjauriai išrodo taip poniškai pasidariusios, gal nors dėl to pametusios tuos pasiūtus pagal mados drabužius, pagrįžtų prie senovės apdarų, jei jau nejaučia jokio prisirišimo prie jų dėvėtų mūsų bočių-prabočių. Čionai matome vėl priedermę kiekvieno tėvynės mylėtojo: ne niekinti nieko lietuviško; nesisavinti svetimų papročių, nė apdarų; laikytis savųjų visur ir visados, nesigėdinti, bet didžiulis iš jų, statant juos aukščiau už visus kitus. O kas pats supras, tai ir pamylės viską, kas yra lietuviškas, tas turi kitus mokinti mylėti.

Kas myli tėvynę, tas nori, kad ji būtų dora. Taip pat kaip mylįs motiną, nori, kad ji būtų dora, gera, visų godojama ir pavyzdžiu statoma. Lietuva bus dora tada, kada lietuviai bus dori. Koku būdu tapti doru, kiekvienam yra žinoma. Esame krikščionys, turime Dievo prisakymus, girdžiame nuolat bažnyčiose, ką reikia daryti, o ko nereikia, kas yra dorybė, kas nuodėmė. Tik reikia pildyti tuos prisakymus; reikia ne tik lūpomis Dievą garbinti, bet visais darbais, visu gyvenimu. Kas iš tokio žmogaus, kurs poteries kalba per dienas, pasninkauja, klaupia, jei jis pabaigęs melstis, apkalbės savo artimus, apgaus, apvogt?! Ar jis myli Dievą? Myli Dievą tikrai tas, kas klauso Jo, pildo Jo prisakymus. Gėda pasakyti, bet mūsų bočiai, senovės lietuviai, nors dar stabmeldžiai, buvo daug doresni už mus krikščionis. Matome tai ir iš senovės lietuvių įstatymų. Buvo jie labai aštrūs, tai reiškia, jog retai teprieseidavo juos pritaikinti. Taip, vagį pirmą sykį sugavę, plakė rykštėmis; antrą sykį – votagais, o tretį sykį – šunimis suplėšydino. Kiti peržengimai taipogi aštriai buvo baudžiami. Kad dabar būtų tie įstatymai, nedaug lietuvių tepasiliktų. Yra šalys, esančios savo dorybėmis paveikslu visiems. Taip duokime Čekija: tenai visi vieškeliai yra apsvadinti⁶ vaisiaus medžiais; žmonės, žinoma, be paliovos eina ir važiuoja tais keliais, o nieks nė vieno obuolio nenuskina. Arba vėl Finlandijoje žmonės taip yra dori, jog nėra atsitikimo, kad pamestas daiktas prapultų. Svetimas daiktas šventas visiems. O kas gi būtų pas mus su tais obuoliais prie kelio? Teatsako kiekvienas pats ant to klausimo. Sunkus ir liūdnas tai atsakymas! Skaudžia širdis! Dėl ko gi lietuviai negali būti tokie, kaip anieji žmonės? Dėl ko Lietuva, ta mūsų brangioji, negali būti taip godojama ir pavyzdžiu statoma, kaip anosios šalys? Juk tai tik nuo mūsų priguli: turime tikėjimą, kurs mus pamokina, kaip reikia elgtis ir gyventi dorai, tik norėkime klausyti tų pamokinių. Pildykime juos patys ir kitus raginkime prie dorybės. Tada ir Dievas padės mums ir galėsime geriau atsiginti nuo savo skriaudėjų. Bet idant mūsų tėvynė iš tikro sykį pakiltų, taptų dora, liuosa ir turtinga, reikalingas yra būtinai apšvietimas. Apšvietimas yra įrankis, su kurio pagalba prie visoko galima daieiti. Apsišvietę, dasižinoję, kaip žvaigždės kybo dangaus mėlynėje, dėl ko nakčiai praėjus užstoja diena; dasižinoję apie visokias šio pasaulio šalis ir visokius žmones – pažinkime geriau galybę Dievo, kursai viską taip stebuklingai sutvėrė ir surėdė; mokomės Jį daugiau garbinti ir mylėti. Pažinę praeitį mūsų tėvynės, dasižinoję apie visus anus galingus ir dorus, kurie ją gelbėjo nuo priešų; pažinę visus jos vargus ir linksmybes – išmoksime ją karščiau mylėti, susiprasime geriau, kas esame ir ką turime daryti ant sviato. Dasižinoję, kaip kiti žmonės gyvena, kokias turi tiesas, suprasime, jog mus skriaudžia neišpasakytai mūsų priešai, jog esame dabar maskolių vergai ir

⁴ Parėdnė – puošnūs drabužiai.

⁵ Šniūrelka – senoviška suknelė be rankovių.

⁶ Apsvadinti – apšadinti.

jie su mumis ne kaip su žmonėmis, bet lyg su gyvuliais apsieina. Supratę tai nepasiduosime taip, kaip ligšiol, savo skriaudėjams, bet reikalausime sau prigulinių visiems žmonėms tiesų. Nedrebėsime tada prieš kiekvieną urėdniką⁷, mislydami, jog jis didis ant mūsų ponas; negalės mus tada apgauti kiekvienas „pišorius“, kiekvienas šunadvokatis, nes patys žinosime, kas mums bus reikalinga. Ant galo apsišvietę galėsime tapti turtingesniais. Nes iš knygų išmoksime geriau ūkį vesti, dasižinosime, kaip sunaudoti kiekvieną daiktą, iš visko turėti pelną. Žmonės po srietą jud' krut' be paliovos; mokslas vis eina pirmyn; kasdieną išmislija naujus įrankius ūkiui pagerinti, padidinti pelną iš jo. O mes, neskaitydami nieko daugiau, apart savo maldaknygių, nieko nežinome ir neišmanome, kaip kur daro žmonės. Argi dyvai, kad vargstame surūkusiose tribose, srėbdami juodą putrą?

Taigi reikia būtinai mokytis. Reikia stengtis, kad kiekvienas lietuvis ir kiekviena lietuvė mokėtų skaityti ir rašyti. Tėvai, kurie patys moka rašyti ir skaityti, o neišmokina savo vaikų, sunkiai nusideda prieš Dievą ir prieš tėvynę. Nemokėdami patys, gali siųsti prie ko nors. Kiekviena soda⁸ galėtų susitarus paimti vieną mokinio, kurs mokintų visus tos sodos vaikus. Yra kiekviename miestelyje maskoliška mokslainė, bet apie tas nesakau: padarytos jos ne dėl to, kad apšviestų lietuvius, bet kad paverstų juos į maskolius ir pravoslavus. Ne maskoliškai turi lietuviai mokėti skaityti ir rašyti, bet lietuviškai. Bet negana išmokti skaityti; pats tas išsimokinimas proto neduoda. Mokinamės skaityti dėl to, idant skaitydami galėtumėme apsišviesti. Dėl to išmokus skaityti, reikia skaityti kuo daugiausia. Skaitymo nepritruks: yra lietuviškieji laikraščiai, yra daug naudingų ir gražių knygelių, iš kurių labai daug galima išmokti. Maskoliai draudžia skaityti lietuviškai, persekioja lietuviškas knygas, bet visgi, kas nori, tas gali jas gauti ir atsargiai elgdamasis, pats skaityti ir kitiems davinėti. Iš čia vėl išeina didi priedermė kiekvieno, tėvynę mylinčio: kas moka skaityti ir rašyti, tas turi mokinti kitus, kiek galėdamas; kas moka skaityti, tas turi gabenti, pirkinėti sau knygas ir laikraščius, skaityti juos ir kitiems davinėti, ragindamas visus prie skaitymo.

Jei būsime dori, apšviesti, mylėsime savo tėvynę, ką gi mums tada padarys mūsų skriaudėjai? Galės dar šimtą sykių daugiau popų atsiųsti – nė vienas iš mūsų nepavirs į pravoslavą; nors dar antrą tiek mokslainių pristatytų – nė vienas lietuvis netaps maskoliu, neišsižadės savo tėvynės. Galės lenkai mus vilioti ir niekinti mūsų kalbą ir būdą – mes visados paliksime lietuviais ir didžiuosimės iš to. Gali spausti mus, kiek nori, bet dvasios neprispaus, o jei dvasiose mūsų gyvens meilė Dievo ir tėvynės – nepražūsime, bet sulauksime laiką, kada galėsime pakilti ir numesti nuo savo sprando skriaudėjus. Jei mes nesulauksime tos laimingos gadynės, sulauks ją mūsų vaikai. Tik reikia vis kurstyti tą tėvynės meilę mūsų širdyse, reikia pūsti tą kibirkštėlę į didžią ugnį.

*Lietuva, tėvyne mūsų, tu didvyrių žemė.
Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia.
Tegul tavo vaikai eina vien takais dorybės,
Tegul dirba ant naudos tau ir žmonių gėrybės.
Tegul saulė Lietuvos tamsybes prašalina.
Ir šviesa, ir tiesa mūs žingsnius telydi.
Tegul meilė Lietuvos dega mūsų širdyse,
Vardan tas Lietuvos vienybė težydi.*

(Eilės nežinomojo autoriaus⁹
iš gramatikos Madejevskio).

Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 3: *Straipsniai ir studijos*, parengė Gediminas Mikelaitis, Vilnius: Margi raštai, 2008, p. 7–21, 724.

⁷ Urėdnikas – carinės Rusijos policininkas.

⁸ Soda – kaimas, sodžius.

⁹ Turimas omeny Vincas Kudirka.